Realități pedagogice din Cehia, extrapolate la nivel internațional

Viorica **GORAȘ-POSTICĂ**
dr. hab., prof. univ. interim., Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: *În articol autoarea prezintă aspecte relevante, experienţe, atitudini vizavi de realităţile curente ale societăţii cehe, în special sistemul educaţional, extrapolate la contextul internaţional. Este analizată problematica educaţiei pentru cultura democratică, abordată de Consiliul Europei la nivel transversal, şi sunt prezentate recomandările cu privire la implementarea Competenţelor pentru Cultura Democratică în şcolile europene, pornind de la experienţa de pilotare a Cehiei.*

Cuvinte-cheie: *cultură democratică, competenţă, educaţie civică, învăţământ superior, Cehia.*

Abstract: *In the article, the author presents relevant aspects, experiences and attitudes to the actual realities of society, especially the educational system in the Czech Republic, extrapolated to the international context. The issue of education for democratic culture, addressed by the Council of Europe at cross-cutting level, and the recommendations on the implementation of the Competences for Democratic Culture in European schools, based on the piloting experience of the country, are presented.*

Keywords: *democratic culture, competence, civic education, higher education, Czechia.*

Reflecțiile din acest studiu sunt rezultatul a două evenimente profesionale: unul cu încărcătură spirituală deosebită – Școala de vară pentru Reuniunea a VI-a a absolvenților Programului Wheaton din SUA (profesori universitari și cercetători din Europa de Est), care a avut loc la începutul lunii august 2017, în Malenovice, Cehia; iar celălalt eveniment a ținut de participarea în calitate de expert la Forumul al VIII-lea european dedicat educației pentru cultura democratică, organizat de Consiliul Europei la Praga. Astfel, am avut o ocazie unică să cunosc din prima sursă informații, experiențe și atitudini vizavi de realitățile curente ale societății cehe, extrapolate la provocările europene actuale, dar și la cele internaționale, în general.

Programul de vară a făcut parte din managementul dezvoltării personale, purtând genericul sugestiv: *Cum să ne păstrăm echilibrul sufletesc și valorile spirituale?* Am participat la acest program în premieră, ca absolventă Wheaton din 2015, și am trăit emoții mari, sentimente de înălțare sufletească, grație reîntâlnirii cu colegii și profesorii alături de care am realizat un proiect inedit de cercetare în consilierea educațională și spirituală la Colegiul Wheaton de lângă Chicago, pe de o parte, dar și datorită descoperirii culturii și realităților cehe. Câteva idei importante achiziționate acolo au ținut de faptul că prin cursurile, lecțiile predate se pune în joc autoritatea noastră ca persoane care ducem adevărul științific, dar și spiritual altora. Autoritatea profesorului și experiența sa de viață sunt pietre pe care se construiește credibilitatea, legătura cu discipolul. Fiecare generație face greșeli, care îi afectează și pe urmași. De aceea, trebuie să ne bucurăm de dialogul cu cei pe care îi educăm, să cunoaștem și să re-cunoaștem adevărul împreună, găsind echilibrul de opinii. Formarea convingerii că trebuie să rămânem *cool,* să ne menținem verticalitatea spirituală și calmul, în ciuda multor obstacole, devine prioritară. Îndemnul formatorilor a fost de a ne trata *scolioza sufletului* și a căuta abordarea obiectivă a lucrurilor în discuții echilibrate cu tânăra generație, or, precum oasele noastre se deformează din cauza vârstei, și convingerile trec printr-un proces similar. După cum bine se știe, aceleași teme de studii/cunoaștere

pot prezenta adevărul/lumea foarte diferit. Oricât de lucizi și critici am fi, oricum suntem expuși riscului de a greși. Adevărul este unul, dar nu poate fi complet cunoscut de noi, chiar dacă avem o anumită vârstă. Argumentele mele ar putea să nu fie argumente pentru celălalt. Să nu uităm însă că adevărurile spirituale sunt luate, în marea lor majoritate, din Biblie și nu își pierd niciodată prospețimea, depinde cât de bine reușim să le aducem în fața celor pe care îi învățăm/educăm. Urmează să fim foarte precauți cu privire la faptul cum tratăm adevărul biblic! Experiențele negative avute în viață ne pot deforma viziunea asupra realității. Păcatul generațiilor trecute și prezente ne poate afecta viziunea asupra lumii. Abordările cross-culturale ne ajută să ne sporim gradul de obiectivitate în abordare, mai mult decât dacă am rămâne doar în micro-contextul nostru național, care poate deveni ușor o carapace, ce ne închistează. Prin demersurile noastre pedagogice de orice natură, care au și conotații spirituale, urmează să ne transformăm noi și să îi ajutăm și pe alții să se schimbe.

Un remediu practic pentru menținerea echilibrului și a obiectivității spirituale sunt exercițiile de introspecție, de autoevaluare, cu întrebări de genul: *Ce faci ca să îți maschezi anumite dureri/incomodități în fața auditoriului?* Scrie trăirile tale în jurnal și ele te vor ajuta să reflectezi mai profund asupra propriilor convingeri, să vezi dacă ele nu te fac să te simți marginalizat. Analizează-ți atent trecutul, ce și pe cine ai iertat, cum te-a afectat aceasta? Or, iertarea te ajută enorm să îți menții cumpătul, echilibrul sufletesc. Dragostea față de Dumnezeu, față de Biserică și față de aproapele nostru nu ne provoacă, ea ne menține convingerile pe linia de plutire. De fiecare dată ne amintim că doar Dumnezeu este independent, iar fiecare dintre noi depinde de ceilalți. Cunoscându-l pe Dumnezeu, ne vom cunoaște mai bine atât pe noi, cât și pe ceilalți. Deosebit de valoros în acest sens este îndemnul Sf. apostol Pavel: *Să aveți grijă cum clădiți deasupra începutului meu* (1 Corinteni 3:10) [2, p. 3].

Vom stărui în continuare asupra contextului ceh, pe care am dorit să îl cunoaștem și despre care, din surse virtuale, reținusem, printre altele, următoarea caracterizare succintă: ”Cehia (denumire oficială din 2 iulie 2016) este o țară dezvoltată, cu o bogată cultură și istorie, cu identitate proprie și oameni cultivați. Este un partener credibil în relațiile comerciale, membru respectat în organizațiile internaționale și în comunitatea europeană. Conform prognozei ONU, în viitor, se va înregistra o tendință de scădere a populației, astfel încât până în 2050 va ajunge la 9,2 milioane. Evoluția demografică reală va depinde mai ales de numărul de imigranți care vor fi primiți. Se remarcă un proces de îmbătrânire demografică a populației, în primul rând datorită scăderii rapide a natalității: la 100 de copii revin 90 de persoane de peste 65 de ani [2].

De asemenea, este important să enunțăm că în Cehia, conform statisticilor, există 26 de instituții publice de învățământ superior, 2 – de stat și 45 – private (la o populație de peste 10,5 mln. de locuitori și cu o deschidere foarte mare pentru acceptarea studenților străini), fiind recunoscut un nivel ridicat de educație fundamentală și o tradiție îndelungată în domeniul ingineriei și al excelenței în fabricație. Universitățile cehe se bucură de o bună reputație în comunitatea europeană de învățământ superior, cei mai mulți manageri fiind cu studii superioare sau postuniversitare în management, inginerie și științe. În general, învățământul de aici are o foarte lungă și veche tradiție, cu titluri de glorie care fac din acest stat un precursor al educației în multe privințe. În Cehia s-a născut și a scris părintele învățământului modern, Comenius (Jan Amos Komensky, 1592-1670), autorul unei monumentale și surprinzător de actuale *Didactica Magna*. La un secol după moartea lui, în 1774, Cehia a introdus, înaintea multor țări și imperii, învățământul primar obligatoriu, astăzi școlarizarea obligatorie fiind între 6 și 15 ani. Din mai multe discuții cu profesorii universitari, care au și statutul de părinți ai copiilor și au trecut prin mai multe trepte de școlaritate din Cehia, dar și din Slovacia, țară separată de Cehia în 1993, se remarcă, la modul general, un nivel avansat de pregătire academică și condiții foarte bune pentru studii în această țară. Deosebirea principală dintre școlile celor două state constă în faptul că, în Cehia, dotarea, infrastructura instituțiilor educaționale este mai performantă și salariile angajaților din domeniu sunt mai mari. Avantajele sistemului ceh de învățământ, în care se simte favorizată toată lumea: și cel care învață, și cel care predă, și cel care angajează, le vom analiza rezumativ, inclusiv în baza opiniei unei tinere din Moldova, care a studiat la o universitate cehă. ”Pentru majoritatea profesorilor din Cehia, sistemul educațional este a doua casă profesională, niciodată prima. Să fiu mai explicită: profesorul de *Banking* este și președinte al Consiliului de Supraveghere al companiei Czech Airlines; profesorul de *Philosophy and Economics* este și chief macroeconomic strategist la una dintre cele mai mari bănci de pe piața autohtonă, CSOB; profesorul de *Monetary Policy* este ex-guvernatorul Băncii Centrale din Cehia, actualmente economist de frunte în țară. Lista continuă până la ultimul profesor. Deci, pentru ei, sistemul educațional nu e o metodă de a agonisi bani sau de a-și asigura existența, ci de a se realiza ca personalitate, de a împărtăși din experiență și cunoștințe. Un alt avantaj față de sistemul moldovenesc de educație este *incoruptibilitatea*. Cehii nu știu ce înseamnă *corupție în universitate*. Și asta pentru că profesorii mai au și alte surse de venit decât cele de la universitate, deci mituirea ar fi mult sub așteptările lor – pentru că au și ei anumite așteptări de la munca de predare. Selecția pentru admiterea la o universitate presupune următoarele: un semestru de pregătire înainte de admitere (care, deseori, convinge studenții că aceștia sunt născuți pentru altceva)

și un examen complex de intrare. Prin urmare, selecția are grijă de calitatea studenților. La capitolul *cantitate*, stăm și mai bine. Mi-aș fi dorit să fac o comparație, dar biroul de statistică ceh este cam zgârcit în date la compartimentul număr de absolvenți per specialitate sau domeniu. Totuși, un exemplu mai puțin statistic lucrat poate fi relevant. Universitatea la care învăț este cea mai mare din Cehia și, cu toate acestea, circa (doar) 50 de studenți absolvesc anual ciclul de master în economie și circa 150 – ciclul de licență. Desigur, universitatea mea nu e unică, dar chiar și multiplicat la 10, 20 sau 30, datele respective sunt mici, comparativ cu cei peste 7000 de absolvenți ai ciclului licență în Moldova sau cei peste 1800 de masteranzi (BNS, 2010). În plus, contează și faptul că raportul de număr al populației Moldova: Cehia e circa 1 la 3" [4].

Educația de bază în grădiniță și școala primară sunt gratuite și obligatorii. Primul pas către școlarizare începe cu grădiniţa (Materska škola), fiecare copil având dreptul de a se înscrie de la vârsta de 3 până la 6 ani, cu toate că locurile sunt limitate, iar, uneori, părinții trebuie să găsească o grădiniță privată pe cheltuiala lor. Școala primară începe la vârsta de 6 sau 7 ani, în funcție de capacitatea copilului, și este împărțită în două etape: prima etapă durează 4 ani, iar apoi părinții decid fie continuarea în al cincilea an în aceeași școală, fie în alta. Motivul pentru această schimbare este existența a două tipuri de școli la acest nivel: de cultură generală (gimnaziu) și profesionale. Elevii care frecventează școala de cultură generală merg la universitate într-un procent mai mare, față de cei de la școli profesionale. Cei mai mulți elevi termină studiile secundare în jurul vârstei de 18 sau 19 ani. După absolvire, ei fie se înscriu la universitate, fie se alătură forței de muncă.

Învățământul universitar durează minimum 4 ani pentru o diplomă de licență, în funcție de specialitate, și 5 ani pentru o diplomă de inginer de specialitate, care este acreditat la același nivel cu o calificare postuniversitară. Universitățile cehe au o reputație solidă în ceea ce privește standardele educaționale europene. Mulți manageri locali, chiar și după dobândirea gradului de inginer (Ing.), optează să studieze pentru o diplomă postuniversitară, fie la nivel local, în Europa de Vest, fie la o universitate americană, care este foarte populară în această țară [3]. "În mod tradițional, universitățile cehe sunt văzute ca plictisitoare, unde se pune mare accent pe toceală și învățare multă, din greu, deseori ca instituții închise. În ultimii 20 de ani, acestea se deschid mult spre piața muncii, sunt mulți studenți străini, iar schimburile interculturale au devenit ceva comun", ne-a împărtășit un coleg ceh.

Concluzionăm la această parte a articolului că datele oferite despre sistemul educațional ceh sunt relevante și pentru noi, mai ales că reforma educației continuă și ne dorim schimbări, dar și îmbunătățiri majore.

În partea a II-a a studiului vom analiza problematica educației pentru cultura democratică, abordată de Consiliul Europei (CoE) la nivel transversal, inclusiv în baza practicilor avansate din Cehia, a experiențelor de educație civică și democratică. La finele lunii octombrie 2017, participanți din 50 de țări care au aderat la Convenția Europeană în Educație s-au convocat pentru a dezbate Cadrul Consiliului Europei cu privire la Competențele Culturii Democratice (CCD), din perspectiva provocărilor în procesul de implementare, iar experiența avansată a Cehiei ajută în continuare la promovarea culturii democratice în Europa și în lumea întreagă.

Astfel, la evenimentul în cauză, Ministrul Educației, Tineretului și Sportului din Cehia a salutat publicul într-o limbă franceză fluentă, printr-un discurs liber, opinând că școala este oglinda societății și nivelul de dezvoltare a democrației într-o societate se reflectă plenar în viața acesteia. Este important să intensificăm dialogul școlii ca instituție publică cu alți multipli actori educaționali comunitari. Să nu fie o luptă, un monolog al școlii pentru promovarea democrației, ci o activitate comună logică și consolidată. Ne dorim, în primul rând, cooperarea cu ONG-urile, ca reprezentante ale societății civile, care practică mai mult democrația, inclusiv grație proiectelor internaționale pe care le implementează. Mediul academic nu trebuie să se considere unul elitist și să se ferească de acest dialog, ci să promoveze educația participativă pentru democrație. Problema majoră a Europei constă în luptele politice acerbe între diferite partide și nivelul minim de toleranță între acestea. În Slovacia, de exemplu, manifestarea toleranței sociale față de populația romă este o problemă majoră. Corectitudinea politică poate să faciliteze manifestarea toleranței și instaurarea ei ca principiu prioritar într-o comunitate, care are diversitatea ca o caracteristică de bază. Exploatarea realităților cotidiene ca material educațional ne poate ajuta să fortificăm democrația și să o învățăm, să o trăim în școală în profunzime și în mod autentic.

În opinia șefului Departamentului Educație de la CoE, care a inaugurat evenimentul, Cadrul European al Competențelor pentru Cultura Democratică (CCD) va deveni o platformă comună pentru edificarea unei societăți democratice, fără corupție. Este important să învățăm să educăm aceste competențe în școală, pentru ca elevii să se încadreze mai bine în societate și pe piața muncii. Din 2016, acest subiect s-a extins destul de mult și forumul de la Praga ne ilustrează încă o dată de ce educația este aspectul-cheie pentru instaurarea și funcționarea democrației în societate.

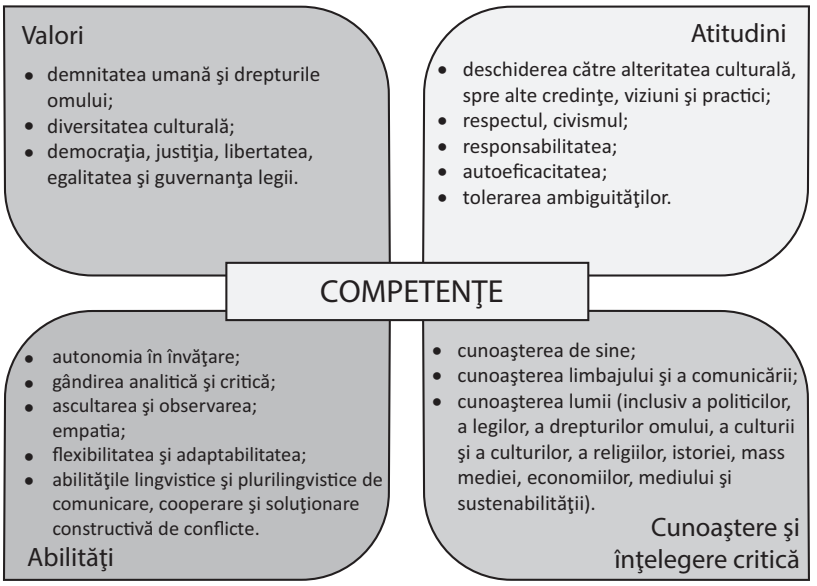
Reprezentantul Comitetului de Supervizare pentru Politica și Practica Educației de la CoE a remarcat dificultatea de a integra prerogativele democratice în școlile de orice tip, deoarece există obstacole evidente. Sunt documente foarte bune și acest Cadru european este ca o pornire pentru practica educațională extinsă, care va fi suplimentat cu alte materiale teoretice și

practice, menite să explice și să aplice descriptorii, care reflectă experiența de durată a CoE în domeniu. Să evităm naționalismul agresiv sau alt tip de extremism, care atentează la democrație și îngrădește participarea tuturor în viața socială pe picior de egalitate și de libertate; să facem o distincție clară între naționalismul radical și agresiv, deseori, și patriotismul firesc.

CCD induc în mod prioritar o întrebare provocatoare: *Ce este democrația, la ce se referă: la instituții, la legi, la cultura democratică, în general?* Una fără alta nu pot exista. Putem avea instituții și/ori legi foarte bune, dar dacă societatea, oamenii nu au cultură democratică, aceasta nu poate fi educată în școală. Cultura democratică este un ansamblu de atitudini și comportamente care abilitează instituțiile democratice și legile să funcționeze. Este voința și capacitatea de a desfășura un dialog intercultural extins. Competențele trebuie să fie predate, învățate și evaluate, finalitățile fiind ca elevii să cunoască, să înțeleagă, să fie capabili să facă și să vrea să practice, să trăiască în spiritul valorilor democratice.

Modelul cu 20 de competențe-cheie ale CCD au fost esențializate de către experții CoE în documentele de referință [1, pp. 31-32] (vezi *Figura 1*).

Figura 1. *Modelul competențelor pentru educarea culturii democratice*

Printre sursele Cadrului European pentru Educarea Culturii Democratice, aprobat de miniștrii europeni ai educației în aprilie 2016, se regăsesc și alte documente importante, inclusiv Cadrul European al Limbilor (2001); Competențele de învățare de-a lungul vieții (2006) (comunicare, a învăța să înveți, competențele sociale și civice, exprimarea culturală) și Carta Albă a Dialogului Intercultural (2008). Astfel, Cadrul CCD este relevant la nivel european, dar și global, deoarece promovează valori general-umane. Legate direct de CCD sunt și indicatorii de calitate pentru mobilitatea internațională a tinerilor; *Agenda 2030*: *Obiectivele de dezvoltare durabilă*; *Securizarea democrației europene prin educație*; Strategia CSE *Educația 2030*; PISA 2018 – *Competențe globale pentru o lume incluzivă*; *Competențele în era digitală* etc., toate analizate într-un raport consistent de către expertul român Călin Rus, directorul Institutului Intercultural de la Timișoara.

Setul de documente CCD are 3 componente principale: conceptul, modelul culturii democratice și setul de indicatori cu descriptori, aceștia din urmă referindu-se la comportamentele observabile în școală la nivelurile de bază, intermediar și avansat. La Praga, au fost prezentate și dezbătute câteva documente fundamentale privind: dezvoltarea curriculară; pedagogie/metodologie; evaluarea; formarea cadrelor didactice la nivel inițial și formarea continuă. După o fază de pilotare în 6 țări (Cehia, Croația, Grecia, Andora, Belarus și Moldova), descriptorii sunt propuși pentru utilizare în toată Europa. CCD/1600/990 conține descriptori (competențe particulare), 559 fiind prevăzuți pentru faza de pilotare. Institutul Național de Educație din Cehia coordonează și implică 45 de profesori. Rezultatele preliminare ale pilotării sunt: extinderea perioadei; accent mai mare pe înțelegerea contextului; complexitatea sporită a indicatorilor; evaluarea holistică a CCD, coordonată de Inspectoratul Național ceh. Motivarea cadrelor didactice pentru implementarea CCD se produce, la modul elementar, în baza piramidei lui Maslow, cu focalizare pentru accedere de la necesitățile fiziologice la cele de siguranță, la cele de apartenență, dragoste și acceptare, apoi la stima de sine și la autorealizare.

Perspectiva cehă în CCD a fost prezentată de Jaroslav Faltyn (Ministerul Educației, Tineretului și Sportului), care a analizat tradiția democratică veche în societatea cehă, oferind exemple relevante încă din 1916, dar și din marile încercări ale democrației din anii 1943, 1948, 1968, care au devenit ani-cheie în istoria țării. În 1989, oamenii au luptat pentru reinstaurarea democrației în locul regimului comunist. Conflictele din Europa – Madrid (2004), Koln (2016), dar și altele, ne-au demonstrat pericolul actual pentru democrație, venit din partea unor mișcări extre-

miste din lume. Rezultatele unui sondaj sociologic din școlile cehe arată că 80% dintre elevi susțin că ei nu pot încă să influențeze soluționarea problemelor cu care se confruntă și că ei, asemeni părinților lor, de altfel, au încredere foarte mică în partidele politice. Școala nu pregătește suficient copiii pentru a soluționa problemele sociale contemporane. În istora Cehiei din perioada 1948-1989, școala a avut un rol foarte important. Actualmente, exemplele din curriculum, începând cu cel pentru educația timpurie a copiilor de 3-6 ani, când se învață cele mai elementare reguli de conduită, ce se poate și ce nu se poate, axate pe modele de comportamente pozitive, constructive, dezvoltarea rapidă a gândirii logice și a vorbirii sunt destul de relevante. În Cehia, ca și în alte țări europene, educația civică cuprinde treapta de bază (6-15 ani). Se impune însă reforma curriculumului din perspectiva CCD pentru vârsta de 3-18 ani, începând cu grădinița, cu focalizare pe abilități, pe proiecte practice pentru soluționarea unor probleme locale, pe integrarea CCD în învățarea istoriei, în primul rând; pe promovarea învățării extracurriculare, pe jocurile de rol, de team-building, ca CCD să devină un element de dezvoltare personală și instituțională.

Sarcina fiecărei țări, în ultimă instanță, s-a afirmat de mai multe ori la Forumul vizat de noi, este nu să adopte, dar să adapteze materialul respectiv la contextul specific al țării. Modulul CCD este relevant pentru profesorii de la toate disciplinele școlare și trebuie inclus în formarea inițială și continuă a cadrelor didactice. Abordarea CCD la nivelul întregii școli are misiunea de a construi o cultură democratică, care respectă și pune în valoare drepturile omului. Or, acesta este foarte actual pentru școlile noastre, abordate ca și comunități de învățare. Democrația este o practică a vieții și nu poate fi predată ca teorie. De exemplu, experiența Andorei, cu 10 ore pe săptămână de lucru al copilului din clasele primare în proiecte globale – un moment care îl ajută la luarea democratică a deciziilor, inclusiv prin lucrul în echipă.

Implementarea CCD depinde mult și de stilul de predare și relaționare al profesorului, cel democratic va fi un model de conduită și atitudine pentru elevi. Profesorii vor găsi nenumărate ocazii și modalități de edificare și promovare a culturii democratice în școală, ei sunt deosebit de creativi și trebuie să le oferim mandat de încredere.

Alături de practicile bune din Cehia, experiențele unui ONG din Lvov, ale Andorei și Italiei s-au prezentat ca unele de succes în valorificarea cetățeniei democratice în Europa, ca și competență transversală, prin realizarea unor proiecte comune, interdisciplinare, de către echipe integrate de profesori și elevi, cu perioade lunare, semestriale sau proiecte anuale, începând cu clasele primare.

CCD oferă oportunități uriașe universităților și școlilor, dar dacă principiile culturii democratice nu funcționează în societate, promovarea lor în instituții poate deveni sterilă. Astfel, CCD permite societăților noastre să construim culturi democratice la nivel de țară și nu se va preda ca obiect separat, ci se va aplica de manieră infuzională la toate disciplinele și la nivel de instituție, în general. Or, ca simplă disciplină opțională pentru un grup restrâns, în Croația, de exemplu, nu a dat rezultate.

Metafora *fluturelui*, care zboară ușor pe la toate disciplinele și la toate nivelurile de învățământ, concentrează misiunea CCD pentru implementare. *Nu trebuie să luăm CCD ca o povară, ci ca o provocare și o oportunitate în plus*, au susținut oficialii responsabili de monitorizarea aplicării acestuia. Sunt necesare bugete suplimentare, bineînțeles, pentru formarea profesorilor, dar și grupuri de inițiativă care să se implice în promovare și sensibilizare largă.

Pe platforma virtuală creată la Praga, de exemplu, sunt diferite programe europene, importante pentru educația civică fiind competențele pentru viață și democrație, cu subprogramele: CCD; CCD digital; rolul limbilor în exercitarea culturii democratice; misiunea democratică a învățământului superior și a programelor europene comune; educația istorică și civică pentru cetățenie democratică; etica și integritatea în educație.

În calitate de **concluzii finale** cu privire la implementarea CCD în școlile europene, pornind de la experiența de pilotare a Cehiei, au răsunat următoarele îndemnuri: 1) abordarea holistică a școlii ca instituție democratică, cu cât școala va avea mai multă autonomie, cu atât profesorii și managerii vor manifesta mai mult entuziasm în implementarea CCD; 2) să gândim larg, extins cu privire la aplicarea CCD la diverse niveluri, luând în considerare, în primul rând, atitudinile oamenilor; 3) schimbările care intervin în politica educației, în curriculum să țină cont de CCD; 4) să aplicăm CCD nu doar în procesul de predare-învățare, dar și în cel de evaluare; 5) să nu avem foarte mari așteptări cu privire la rapiditatea implementării CCD; 6) să începem cu politica, apoi să continuăm cu formarea profesorilor, să facem cât mai mult schimb de bune practici cu cei din țară, dar și cu cei de peste hotare; 7) școala oricum se schimbă și CCD va fi un punct de referință în ajustarea schimbărilor din perspectiva educării democrației; 8) implicarea organizațiilor de stat, în cooperare cu ONG-urile, va face posibilă extinderea și implementarea mai operativă a CCD la nivelul școlii, ca abordare holistică; 9) să promovăm/diseminăm experiențele, bunele practici prin crearea anumitor platforme virtuale pentru informare și formare; 10) a face CCD relevant în învățarea formală și nonformală, de jos in sus, începând cu traducerea în limbile statelor UE; 11) profesorii au nevoie de suport, materiale, de *peer to peer education*, de resurse informaționale, bănci de date, căci CCD nu este ceva absolut nou pentru ei și trebuie valorificate în continuare inițiativele anterioare ale instituțiilor publice și ale ONG-urilor; 12) învățământul su-

perior are o misiune specială în promovarea CCD: pornind de la autonomia universităților, să se înceapă cu formarea cadrelor universitare, ca să abordeze profesionist cultura democratică în predare și în relațiile cu studenții și cu alți actori sociali. Or, implementarea CCD nu înseamnă întotdeauna a face lucrurile de o manieră absolut nouă. CCD trebuie corect înțeles, nu trebuie abordat ca ceva superior academic. În universități apare și imperativul: *educate for life not (just) for employment/a educa pentru viață, în general, nu doar pentru angajare.*

În final, unul dintre experții cehi a conchis că întrunirile de la Praga cu privire la reformele din educație au devenit o bună tradiție, iar conexiunea strânsă a CCD cu multe alte inițiative și documente europene este evidentă; cea mai ușoară parte a activității fiecărui expert la Forum este să vadă cum se leagă direct de activitatea noastră și cum devine relevant din varii perspective. Inițiem, astfel, o mare mișcare europeană de promovare și implementare/trăire a culturii democratice la nivel personal, profesional, instituțional și social.

Un alt expert de la Strasbourg a apreciat în concluzie că ”am construit” împreună o voce impresionantă comună în sprijinul democrației în Europa și și-a exprimat speranța că aceasta va fi auzită în fiecare țară în parte, fiind important să se găsească particularități specifice ale cadrului CCD. Schimbarea nu este un scop, ci un mijloc. De aceea, trebuie să ne punem obiective clare de implementare a CCD. Or, educația este cea care aduce democrația în viața de fiece zi și o face reală în mod cotidian, prin acțiuni concrete și vizibile.

Opinăm, în încheiere, asupra importanței cunoașterii aspectelor educaționale abordate și a diseminării acestora la nivel național și internațional, cu scopul de a învăța și a trăi democrația la noi acasă, inspirați și din practicile avansate ale cehilor, susținute de înaltele foruri europene.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Competences pour une culture de la democratie. Vivre ensemble sur un pied d’egalite dans des societes democratiques et culturellement diverses. Conseil de l’Europe, 2016.
2. Goraș-Postică V. Incursiuni spirituale în cultivarea morală a cadrului didactic. Comunicare la Conferința Internațională *Educația din perspectiva valorilor*, Chișinău, 28-30 septembrie, 2017.
3. http://www.mzv.cz/bucharest/ro/informatii_despre_cehia/index_1.html
4. https://natalialupusor.wordpress.com/2011/12/06/despre-ce-bun-gasim-in-sistemul-educational-ceh/
5. http://businessculture.org/ro/eastern-europe/czech-republic/